

KARINA GÓRSKA-ROŻEJ¹

KSZTAŁTOWANIE ODPORNOŚCI NA ZAGROŻENIA W SPOŁECZNOŚCIACH LOKALNYCH

Powszechnie wiadomo, że ryzyko związane z występowaniem różnego rodzaju zagrożeń jest trudne do zlikwidowania. Rozwój nowoczesnych systemów wczesnego ostrzegania, udoskonalanie sposobów monitorowania zagrożeń i przekazu informacji, czy edukacja ludności nie wystarczają, aby w pełni wyeliminować pojawiające się zagrożenia oraz sytuacje kryzysowe, będące konsekwencją ich eskalacji.

Niemożliwe staje się przecież kontrolowanie i wpływanie na działanie sił natury, ale w pewnym stopniu można minimalizować prawdopodobieństwo pojawiania się katastrof technicznych, jednak należy pamiętać o błędach ludzkich, które są czynnikiem sprawczym wielu z nich. Z kolei zagrożenia o charakterze społecznym będą występowały dopóki istnieje dysharmonia w sferze politycznej, religijnej oraz społecznej.

W związku z powyższym można uznać, że współczesne zagrożenia są charakterystyczne ze względu na swoją zmienność, szybkość rozprzestrzeniania się oraz nieprzewidywalność. Toteż należy skupić uwagę na zarządzaniu kryzysowym oraz starać się je dostosować do aktualnej sytuacji i nieustannie doskonalić wszelkie elementy z nim związane. Warto spojrzeć na zarządzanie kryzysowe nie tylko od strony teoretycznej, ale w szczególności od praktycznej. Jeżeli uznaje się, że współczesne zagrożenia są przede wszystkim nieprzewidywalne i zmienne, to również zarządzanie kryzysowe oraz działania podmiotów, które je realizują powinny być elastyczne i innowacyjne. Zarządzanie kryzysowe nie powinno odnosić się tylko i wyłącznie do działań organów administracji publicznej, ale głównie

¹ Dr Karina Górską-Rożej — asystent Katedry Zarządzania Organizacjami Publicznymi Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej, doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o obronności w specjalności zarządzanie instytucjami publicznymi. Zainteresowania naukowe autorki skoncentrowane są wokół podstaw tworzenia i funkcjonowania organizacji, zarządzania zasobami ludzkimi, przywództwa w organizacji oraz zarządzania w sytuacjach kryzysowych. Współautor następujących monografii: „Kształtowanie rozwoju współczesnego przedsiębiorstwa”; „Edukacja jutra. Kształcenie osób dorosłych aktywność w życiu zawodowym”; „Zarządzanie kryzysowe w wymiarze lokalnym. Organizacja, procedury, organy i instytucje”.

Adres do korespondencji: <k.gorska@akademia.mil.pl>

do ścisłej i praktycznej współpracy administracji ze służbami oraz społeczeństwem.

Celem niniejszego artykułu jest określenie sposobów kształtowania odporności na zagrożenia w społecznościach lokalnych. Problem badawczy wygenerowano w postaci następującego pytania: w jaki sposób społeczności lokalne mogą kształtować swoją odporność na zagrożenia?

Dokonując analizy literatury przedmiotu, należy uznać, że społeczność lokalna to typ struktury społeczno-przestrzennej ukonstytuowanej geograficznie, skupiającej ludzi zamieszkujących określone miejsce, tworzącej systemy powiązań w celu rozwiązywania zaistniałych problemów lokalnych oraz zapewniającej psychiczną identyfikację ludności z miejscem jej egzystencji².

Paweł Starosta, autor definicji, wskazuje zatem, że społeczność lokalna winna być postrzegana w aspekcie:

- społecznym (z uwzględnieniem więzi, relacji międzyludzkich oraz schematów komunikacyjnych);
- psychospołecznym (zwracając uwagę na tożsamość społeczną);
- przestrzennym (odnosząc się do zajmowanego terytorium).

Ponadto P. Starosta uwzględnia dwa podstawowe nurty w rozpatrywaniu istoty społeczności lokalnej: nurt wspólnoty oraz nurt przestrzeni. Pierwszy z wymienionych wskazuje, że istota społeczności lokalnej wyraża się w przeżywaniu oraz podzieleniu tych samych norm, wartości, symboli, które odzwierciedlają, określoną dla danej grupy, kulturę organizacyjną; obiektywnych relacjach, jakie powstają pomiędzy ludźmi oraz poszanowaniu dla obowiązujących zasad komunikacji i współpracy³. Z kolei w drugim nurcie fundamentem staje się przestrzeń, w obrębie której następuje organizacja życia gospodarczego, kulturowego oraz społecznego.

Czym jest zagrożenie? Czy zmienił się charakter zagrożeń, przez co możemy mówić o współczesnych zagrożeniach? W prostym tłumaczeniu zagrożenie to wynik braku poczucia bezpieczeństwa. Dla człowieka jest niekorzystną sytuacją, która dezorganizuje ustalony schemat działania. Są to niesprzyjające czynniki, które przyczyniają się do zachwiania społecznie uznawanego porządku⁴. Zagrożenie wprowadza chaos w miejsce harmonii.

W myśl założeń filozoficznych o zagrożeniu mówi się, gdy człowiekowi grozi jakieś zło, gdyż tylko zło budzi grozę i jest brakiem należącego dobra⁵. Zagrożenie ma miejsce, gdy grozi danemu podmiotowi utrata dobra, które posiada, bądź też, gdy podmiot ma problem z nabyciem dobra,

² P. Starosta, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego*, Łódź 1995, s. 30–32.

³ P. Starosta, *Społeczność lokalna [w:] Encyklopedia Socjologii*, t. 4, Warszawa 2002, s. 97.

⁴ J. Ziarko, J. Walas-Trębacz, *Podstawy zarządzania kryzysowego*, cz. 1, Kraków 2010, s. 21.

⁵ J. Kalinowski, *Zagrożenia ideowe współczesnego człowieka [w:] B. Grodzieńska, Człowiek w poszukiwaniu zagubionej tożsamości. „Gdzie jesteś, Adamie?”*, Lublin 1987, s. 45.

które powinno być nabyte⁶. Przenosząc powyższe spostrzeżenia na grunt obronności i szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa, należy uznać, iż zagrożenie jest sytuacją, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla określonego podmiotu bądź otoczenia. W literaturze przedmiotu odnaleźć można liczne definicje omawianego pojęcia. W związku z powyższym w artykule nie podjęto próby zdefiniowania go, lecz uznano za zasadne przytoczenie kilku definicji, które zostały przyjęte w nauce.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego określa zagrożenie jako sytuację, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia, przyjmując za podstawę dziedzinę, w których może wystąpić zagrożenie⁷. W dalszej części owej definicji wymienia się zagrożenia militarne i niemilitarne. W zagrożeniach niemilitarnych wyróżnia się zagrożenia: polityczne, gospodarcze, ekologiczne, wewnętrzne itd⁸.

Ciekawą definicję zagrożenia przedstawił Krzysztof Ficoń, który uważa, że zagrożenie to zdarzenie spowodowane przyczynami losowymi (naturalnymi) lub nielosowymi (celowymi), które wywiera negatywny wpływ na funkcjonowanie danego systemu lub powoduje niekorzystne (niebezpieczne) zmiany w jego otoczeniu wewnętrznym lub zewnętrznym⁹. Twierdzi ponadto, że kumulowane i nierozwiązywane na czas zagrożenia mogą prowadzić do zaistnienia sytuacji kryzysowych zarówno w rozpatrywanym systemie, jak i w określonym środowisku systemowym¹⁰.

Termin „zagrożenie” może być uznawany jako kompleksowy i wieloznaczny, ponieważ często rozpatrywany jest z perspektywy wielu dyscyplin naukowych¹¹. Dotyczy on niekiedy człowieka, organizacji, społeczeństw bądź też skomplikowanych procesów społecznych oraz zjawisk przyrodniczych¹².

Podczas występowania różnego rodzaju zagrożeń to właśnie społeczności lokalne są najbardziej narażone oraz dotknięte ich konsekwencjami. Zważywszy na ten fakt, podwyższanie odporności społeczności lokalnych na zagrożenia ma priorytetowe znaczenie.

W jaki sposób należy rozumieć wskazaną w tytule odporność? Wskazany termin po raz pierwszy został formalnie użyty w zakresie ekologii (lata 70.), jako jedno z kryteriów możliwości określonego systemu do akceptacji zmian i kontynuacji sprawnego funkcjonowania¹³. Pojęcie swoje

⁶ Tamże, s. 46.

⁷ B. Zdrodowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, „Myśl Wojskowa” 2002, nr 6, s. 162.

⁸ Tamże.

⁹ K. Ficoń, *Inżynieria zarządzania kryzysowego*, Gdynia 2007, s. 76.

¹⁰ Tamże.

¹¹ F. Mroczko, *Zarządzanie kryzysowe w sytuacji zagrożeń niemilitarnych*, 2012, s. 64.

¹² Tamże.

¹³ K. Sienkiewicz-Małjurek, *Skuteczne zarządzanie kryzysowe*, Warszawa 2015, s. 91.

korzenie ma także w psychiatrii, fizyce czy psychologii¹⁴. Swoje zastosowanie znalazło również w zakresie bezpieczeństwa. Zwrócenie uwagi na pojęcie odporności jest wynikiem zwiększającej się niepewności oraz zmian w charakterze zagrożeń.

Odporność skupia się na następujących aspektach¹⁵:

- społeczny (poszczególne jednostki, grupy, systemy kulturowe, polityczne, gospodarcze);
- ekonomiczny (użycie prywatnych środków finansowych w celu reagowania na zagrożenia);
- naturalny (otoczenie naturalne);
- fizyczny (technika, infrastruktura, wykorzystywane technologie);
- instytucjonalny (administracja publiczna).

Postrzegając te pojęcie w aspekcie społecznym, warto wskazać, iż łączy ono w sobie trzy elementy¹⁶:

- 1) tworzenie wspólnoty z innymi członkami społeczeństwa;
- 2) wykorzystywanie i czerpanie wiedzy ze zdobytych doświadczeń;
- 3) ulepszanie istniejących praktyk społecznych.

Odporne społeczeństwo rozumie i jest świadome zagrożenia, na jakie jest narażone, przygotowane na ich pojawienie się oraz zmiany, które wystąpią wraz z negatywnymi zdarzeniami. W związku z powyższym odporność wiąże się z umiejętnością radzenia sobie z nagłymi, niespodziewanymi zmianami oraz sprawnym powrotem do normalnego funkcjonowania.

W celu określenia odporności danej społeczności lokalnej należy przede wszystkim zdiagnozować i zgłębić poziom przygotowania oraz zdolności do reagowania na określone zagrożenia zarówno wśród poszczególnych członków, jak i całej grupy. Odporność jest także zależna od warunków geograficznych; deskrypcji zdarzeń, tj. czasu trwania, szybkości rozwijania się, intensywności oraz częstotliwości występowania; aktualnej sytuacji społeczeństwa (np. kryzys migracyjny, epidemia, bezrobocie, wzrost agresywnych zachowań w miejscach publicznych, przestępczość, niepokoje społeczne).

Odporność powinna się zwiększać wraz z procesem uczenia się zapoczątkowanym po pojawieniu się danego zagrożenia. Ów proces pomaga zwiększać zdolności adaptacyjne społeczności lokalnej oraz omawianą odporność na kolejne, potencjalne zagrożenia. Na rysunku 1 zobrazowano możliwości społeczności lokalnej przed, w trakcie oraz po pojawieniu się zagrożenia¹⁷.

Dokonując analizy poszczególnych koncepcji, warto zacząć od tej, która obejmuje najbardziej pożądane zachowanie społeczności lokalnej (scenariusz nr 3) podczas wystąpienia zagrożenia. Zdolności adaptacyjne społeczeństwa, doświadczenie, posiadane zasoby są wystarczające, aby poradzić sobie z zaistniałą sytuacją i nie dopuścić do większych strat oraz podnieść poziom odporności na inne zagrożenia, które być może wystąpią

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 98.

¹⁶ D. Paton, D. Johnston, *Disasters and communities: vulnerability, resilience and preparedness*, "Disaster Prevention and Management: An International Journal" 2001, nr 10(4), s. 270–277.

¹⁷ K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Skuteczne zarządzanie...*, wyd. cyt., s. 128.

w przyszłości. W chwili braku wystarczających zdolności adaptacyjnych społeczność lokalna stara się utrzymać poziom odporności na zagrożenia, który posiadała przed wystąpieniem danego zdarzenia.

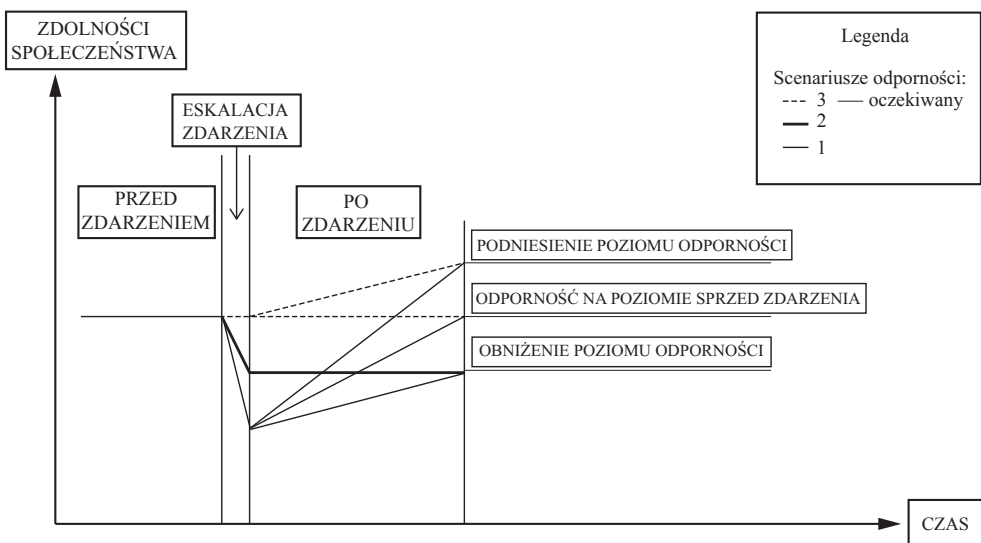
Przeciwstawną do powyższej koncepcji (scenariusz nr 2) jest ta, kiedy umiejętności społeczności lokalnej nie są wystarczające do tego, aby zaplanować nad negatywną sytuacją. Efektem takiego działania są szybko pojawiające się straty bardzo często związane z zagrożeniem życia i zdrowia ludzi. Społeczeństwo, w opisywanym wariantcie, nie posiada wiedzy oraz zasobów, dzięki którym mogłoby rozpocząć działania niedopuszczające do eskalacji zagrożenia. W związku z powyższym omawiany poziom odporności znacząco się obniży i będzie mniejszy niż przed wystąpieniem zdarzenia, przez co społeczność lokalna stanie się podatna na następne zagrożenia.

Ostatnia koncepcja (scenariusz nr 1) wskazuje następujące możliwości dla społeczności lokalnej podczas wystąpienia zdarzenia, które jest przyczyną znacznych strat oraz zagrożenia życia i zdrowia ludzi:

- wykorzystanie doświadczenia oraz wiedzy i umiejętności ludzi, dzięki którym społeczność lokalna powróci do poziomu życia sprzed wystąpienia zdarzenia i utrzyma posiadaną odporność;
- wykorzystanie doświadczenia oraz wiedzy i umiejętności ludzi, dzięki którym społeczność lokalna powróci do poziomu życia sprzed wystąpienia zdarzenia, a dzięki zaistniałej sytuacji, motywacji, odpowiedniej komunikacji oraz zasobom podniesie poziom odporności;
- brak zdolności adaptacyjnych, nieumiejętność poradzenia sobie z zaistniałą sytuacją doprowadzi do obniżenia poziomu odporności.

Rysunek 1

Koncepcje odporności społeczności lokalnych na zagrożenia

Źródło: K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Skuteczne zarządzanie kryzysowe*, Warszawa 2015, s. 127

Istnieje wiele strategii dotyczących sposobów zwiększania odporności, które są tworzone w wyniku zebranych doświadczeń, obserwacji oraz teorii. Warto przytoczyć kilka sposobów na wzmacnianie tejże odporności rekomendowanych przez¹⁸:

- szkołę fizyczną,
- szkołę strukturalną,
- szkołę organizacyjną,
- szkołę inżynierską.

Działania, które są rekomendowane przez szkołę fizyczną dotyczą m.in. planowania przestrzennego, gradacji miejsc najbardziej zagrożonych czy też kształtowania odpowiedniego zagospodarowania terenu (np. niewydawania pozwoleń na budowę przy terenach zagrożonych powodzią). Ponadto omawiana szkoła wskazuje, że priorytetem staje się ochrona środowiska, badanie terenów i prewencyjne przesiedlanie ludności z obszarów, które w dużym stopniu są zagrożone, oraz koncepcja stworzenia systemu wczesnego ostrzegania ludzi przed nadchodzącym niebezpieczeństwem (system winien być powszechnie znany, prosty w obsłudze oraz zrozumiały, jeśli bierzemy pod uwagę komunikaty czy sygnały). Uwzględniając powyższe treści, szkoła fizyczna kładzie akcent na zidentyfikowanie (wyszczególnienie) zdarzeń, które mogą wystąpić na danym obszarze oraz określenie poziomu, w jakim zagrażają one ludności, mieniu czy środowisku naturalnemu.

Kolejna z wymienionych szkół, tj. strukturalna jest scentralizowana wokół struktury społecznej, która to decyduje o poziomie odporności jednostek na zagrożenia. Pojęcie struktury społecznej jest podstawą do wyjaśnienia i zrozumienia funkcjonowania społeczności lokalnej oraz pojedynczych osób. Według sformułowań tej szkoły odporność budowana jest na podstawie następujących czynników: stosunki międzyludzkie, płeć, struktura wieku, poziom rozwoju ekonomicznego, proporcje własnościowe, ilość osób w wieku produkcyjnym, społeczny podział pracy, role społeczne.

Szkoła organizacyjna w kształtowaniu odporności na zagrożenia wykorzystuje przede wszystkim chęć i przygotowanie ludzi do działania, odpowiedni proces zarządzania, rolę przywództwa w działaniu zbiorowym, zdolność dostosowywania się do zmiennych warunków oraz twórczą realizację zadań. Odporna społeczność lokalna powinna planować, być zorganizowana i zmotywowana do działania (przede wszystkim wspólnego). Ponadto warto, aby osoby, które posiadają umiejętności przywódcze pomagały całej zbiorowości w kierowaniu działaniami. Te ostatnie wspomniane działania nigdy nie będą realizowane ściśle z wcześniej ustalonymi regułami, wytycznymi, zasadami, ponieważ zmienność oraz nieprzewidywalność zagrożeń często wymaga od ludzi kreatywności i elastyczności.

Ostatnia z wymienionych szkół koncentruje się na infrastrukturze krytycznej¹⁹, architekturze budynków oraz stosowanych materiałach

¹⁸ Tamże, s. 121.

¹⁹ Infrastruktura krytyczna (IK) to rzeczywiste i cybernetyczne systemy (obiekty, urządzenia bądź instalacje) niezbędne do minimalnego funkcjonowania

budowlanych. Według założeń tej szkoły odporność kształtowana jest dzięki poszanowaniu zasad oraz działaniu zgodnie z wyznaczonymi normami, np. budowlanymi, a także zapewnianiu bezpieczeństwa.

Fundamentem w kształtowaniu, zwiększaniu poziomu odporności w społecznościach lokalnych są ich zdolności adaptacyjne, które obejmują m.in.²⁰:

- 1) rozwój gospodarczy, a w tym:
 - a) profesjonalnie przeprowadzane analizy ryzyka, które pozwalają na obniżenie negatywnego wpływu różnego rodzaju niepożądanych zdarzeń na funkcjonowanie społeczności lokalnej, czego efektem jest dobór odpowiednich sposobów przeciwdziałania zagrożeniom;
 - b) różnorodność zasobów gospodarczych (kapitał, praca, technologie);
 - c) równomierność dystrybucji zasobów,
- 2) informację oraz komunikację, a w tym:
 - a) odpowiedzialność mediów,
 - b) dobór odpowiednich sposobów przekazywania informacji,
 - c) chęć niesienia pomocy, a nie wyłącznie wzbudzania sensacji;
- 3) kapitał społeczny, a w tym:
 - a) wsparcie społeczne,
 - b) współpraca,
 - c) trwałość społeczna,
 - d) uczestnictwo obywateli w działaniach,
 - e) poczucie przynależności do grupy,
 - f) przywiązanie do miejsca,
 - g) przywództwo i role pełnione w społeczeństwie,
- 4) kompetencje interpersonalne, tj.:
 - a) umiejętność współpracy,
 - b) wspólne rozwiązywanie problemów,
 - c) umiejętność słuchania,
 - d) umiejętność wczucia się w sytuację drugiej osoby,
 - e) elastyczność, kreatywność w kontaktach międzyludzkich.

Rozwijanie zdolności adaptacyjnych, a tym samym kształtowanie odporności w społecznościach lokalnych wiąże się z następującymi działaniami²¹:

1. Rozbudowywanie zasobów gospodarczych społeczeństwa. Od poszerzania oraz modernizowania tych zasobów zależy przede wszystkim

gospodarki i państwa. Infrastruktura krytyczna to, według ustawy o zarządzaniu kryzysowym, systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców.

²⁰ F.H. Norris, B. Pfefferbaum, K.F. Wyche, *Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness*, "American Journal and Community Psychology" 2008, No. 41, s. 136.

²¹ Tamże, s. 142–145.

minimalizowanie ryzyka występowania destrukcyjnych zjawisk oraz usprawnianie sposobów ich rozpowszechniania. Warto zastanowić się w tym miejscu nad skonstruowaniem różnorodności gospodarczej, dzięki czemu osoby najbardziej potrzebujące, w chwili wystąpienia zdarzenia, będą miały bezpośredni dostęp do zasobów. W takiej sytuacji odpowiedzialne zarządzanie zasobami, twórcze rozwiązywanie sytuacji problemowych oraz realizacja działań politycznych, uwzględniających dobro społeczne, ma nietuzinkowe znaczenie w kształtowaniu odporności społeczności lokalnych.

2. Wspieranie inicjatyw społecznych na rzecz poprawy bezpieczeństwa, np. inicjatywa na rzecz likwidacji przestępczości — wprowadzenie monitoringu w miejscach, gdzie odnotowano najwięcej zdarzeń o takim charakterze lub miejscach, gdzie społeczność boi się przebywać (czuje niepokój); inicjatywa dotycząca przeciwdziałania alkoholizmowi — realizacje programów profilaktycznych w szkołach; inicjatywa dotycząca przeciwdziałania przemocy domowej — upublicznienie spotów reklamowych uwrażliwiających ludzi w tej kwestii oraz podających miejsca, w których ofiary przemocy mogą uzyskać pomoc.

Wymienione wyżej przedsięwzięcia pozwalają na udoskonalenie przekazu informacji, wpływają na zrównoważoną dystrybucję zasobów oraz zwiększają umiejętność współpracy. Wsparcie społeczne jest elementem mającym duży wpływ na kształtowanie wiedzy, przekonań, budowania odpowiednich postaw oraz uaktywnianie empatii wśród społeczeństwa.

3. Powszechny dostęp do kapitału społecznego, czyli wzajemnych relacji oraz zaufania jednostek. Włączenie społeczności lokalnej w procesy planowania oraz przygotowywania zadań, które *nota bene* dotyczą w sposób bezpośredni teje społeczności, sprawia, że każda jednostka posiada dostęp do opisywanego kapitału. Dzięki takiemu postępowaniu rośnie odporność społeczności lokalnej, ponieważ wzrasta jej poziom autarkizmu.

W raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” przedstawiono porównanie aktywności społecznej oraz działania na rzecz społeczności lokalnej w 20 wybranych krajach. Najmniejszy procent aktywności odnotowano w Polsce (13%) oraz Grecji (14%), największy zaś w Wielkiej Brytanii (53%) oraz Szwecji (52%)²².

W tabeli 1 przedstawiono korzyści i wady, które wynikają z omawianej partycypacji społecznej.

²² *Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009, s. 352.

Tabela 1

Korzyści i wady wynikające z partycypacji społecznej

Korzyści	Wady
Odpowiedni proces komunikacji	Wykonywanie działań rutynowych, prostych, pominięcie zdania ekspertów
Pogłębianie wiedzy przez społeczność lokalną	Dominacja niektórych jednostek i grup społecznych oraz forsowanie ich potrzeb i pomysłów
Wspólne rozwiązywanie problemów, a tym samym wyjaśnienie niezrozumiałych elementów	Zanikanie kontroli nad działaniami
Zaangażowanie osób, których określone działania dotyczą bezpośrednio	Pojawianie się sytuacji konfliktowych
Pozyskanie wiedzy praktycznej	Dłuższy czas przy podejmowaniu decyzji
Odpowiednie wykorzystanie posiadanych zasobów	Niewłaściwe rozwiązania ze względu na sytuację finansową danego obszaru
Wzrost zaufania do organów władzy publicznej	

Źródło: K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Skuteczne zarządzanie kryzysowe*, Warszawa 2015, s. 134

4. Rozwijanie sieci organizacyjnych. Stworzone sieci organizacyjne, nawiązane relacje międzyludzkie, znajomości są podstawą do natychmiastowej, wspólnej reakcji na zagrożenia. Ponadto stwarzają możliwości do szybkiego podjęcia decyzji co do działań, jakie należy zrealizować oraz organizacji zasobów i planu ich wykorzystania.

5. Pozyskiwanie informacji i budowanie sieci komunikacyjnych. Zwiększając odporność społeczności lokalnych na zagrożenia poprzez skupianie się na odpowiedniej komunikacji, należy uwzględnić następujące elementy:

- upowszechnienie informacji;
- dostęp do lokalnej wiedzy i zasobów;
- przeprowadzanie szkoleń z zakresu potencjalnych zagrożeń;
- budowanie kultury społecznej.

Proces upowszechniania informacji może rozpocząć się od np. stworzenia platformy informacyjnej, na której pojawią się kluczowe instrukcje dotyczące działań, jakie należy zrealizować, aby w sposób indywidualny bądź grupowy uniknąć zagrożenia lub zminimalizować jego negatywne skutki; informacje dotyczące źródeł finansowania w przypadku strat poniesionych w wyniku negatywnych zdarzeń. Ważne jest, aby wspomniane

powyżej obszar wymiany danych został medialnie wypromowany, tzn. należy na wstępie zrealizować odpowiednie działania marketingowe, aby rozpowszechnić go wśród społeczności lokalnej, a także stale go aktualizować. Warto, aby autorzy takiej platformy byli świadomi, że tworzą ją w celu zwiększenia odporności społeczności na zagrożenia. Czynią to przede wszystkim poprzez rozpowszechnianie merytorycznych i niezbędnych informacji.

Dostęp do lokalnej wiedzy i zasobów (zasoby rzeczowe, ludzkie²³, informacyjne oraz finansowe) związany jest z wyposażaniem ludzi w specyficzne umiejętności, które następnie stają się przydatne w reagowaniu na zagrożenia bądź wyłanianiem ludzi ze społeczności lokalnej, którzy już takie umiejętności posiadają (np. znajomość ukształtowania terenu i wskazania tras przemieszczania się, umiejętność przeprowadzania i koordynowania ewakuacji ludności z terenów zagrożonych na tereny bezpieczne, umiejętności przywódcze, umiejętności świadczenia pomocy psychologicznej czy medycznej).

Przeprowadzanie szkoleń z zakresu potencjalnych zagrożeń, uświadamianie społeczności lokalnej, uwrażliwianie każdej jednostki na określone elementy współżycia społecznego, wzmocnienie czujności oraz zainteresowania tym, co dzieje się wokół nas, w dużym stopniu kształtuje odporność społeczności lokalnej oraz w efekcie pozwala na sprawny proces adaptacji w razie zmian, które zachodzą w otoczeniu.

Ostatnim, ważnym elementem jest budowanie kultury społecznej. Oczywiście jest to, że proces budowy tejże kultury winien odbywać się pod kątem zwiększania odporności na zagrożenia, a nie, jak często się dzieje, nieustannego przeświadczenia, że nas ten problem nie dotyczy bądź nigdy nie będzie dotyczył. Należy zwiększać odporność poprzez odpowiednio zaplanowany oraz zorganizowany (przy dostępie do niezbędnych zasobów) proces uczenia się, zrozumienia istoty zagrożeń, przewidywania, bycia czujnym (indywidualnie i grupowo) oraz dzięki umiejętności adaptacji do nowych warunków.

W celu kształtowania odporności na zagrożenia w społecznościach lokalnych należy także zabezpieczyć ich źródła finansowania. Ten aspekt wymaga współpracy pomiędzy trzema podstawowymi sektorami: komercyjnym, publicznym oraz pozarządowym. Na płaszczyźnie współpracy winna odbywać się wymiana usług finansowych, zasobów rzeczowych, tworzenie wspólnych łańcuchów dostaw itp. W tabeli 2 zobrazowano wybrane podmioty sektora prywatnego oraz rolę, jaką pełnią w kształtowaniu odporności społeczeństwa.

²³ Zasób ludzki należy rozumieć jako wiedzę, umiejętności, zdolności, jakie posiadają ludzie.

Tabela 2

Podmioty sektora prywatnego uczestniczące w kształtowaniu odporności społeczności lokalnych na zagrożenia

Lp.	Sektor prywatny	Rola sektora prywatnego
1.	Usługi finansowe, ubezpieczeniowe	Ocena ryzyka, przedstawianie gamy produktów ubezpieczeniowych dla osób oraz firm, a także wyjaśnienie ich istoty i wartości dla poszkodowanej osoby czy grupy społecznej
2.	Komunikacja	Monitoring ryzyka, edukacja na rzecz bezpieczeństwa, korzystanie z nowoczesnych systemów alarmowania na wypadek wystąpienia zagrożenia
3.	Inżynieria i budownictwo	Projektowanie budynków, wydawanie pozwoleń na budowę, planowanie przestrzenne
4.	Usługi komunalne i transportowe	Logistyka, zarządzanie kryzysowe, plany awaryjne
5.	Zakłady produkcyjne	Ochrona łańcuchów dostaw
6.	Biura podróży	Ochrona środowiska, ochrona gospodarki lokalnej, komunikacja, ostrzeganie przed niebezpiecznymi kierunkami podróży
7.	Media	Uświadamianie społeczeństwa, przekazywanie informacji dotyczących zachowywania się w razie wystąpienia zagrożenia, ostrzeganie przed zagrożeniem
8.	Opieka zdrowotna	Ostrzeganie przed potencjalnymi zagrożeniami, przygotowanie na wypadek wystąpienia zagrożenia, np. epidemii
9.	Rolnictwo	Nawadnianie obszarów dotkniętych suszą, podejmowanie działań w czasie powodzi

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Skuteczne zarządzanie kryzysowe*, Warszawa 2015, s. 129–130

Reasumując, warto podkreślić, że odporność społeczna powstaje w konsekwencji doświadczeń, jakie zdobywamy. Odporność cechuje się wieloaspektowością, tzn. dana społeczność lokalna może być odporna na pewne zdarzenia, ale podatna na inne.

Dokonując analizy literatury przedmiotu, prowadząc badania w omawianym zakresie, przeprowadzając rozmowy z osobami, które formalnie odpowiadają za działania związane z pojawiającymi się zagrożeniami, można stwierdzić, że w kształtowaniu odporności społeczności lokalnych bardzo ważna jest:

— edukacja (zrozumienie natury oraz rozmiarów zagrożeń, świadomość społeczna dotycząca zagrożeń, dostęp do programów podnoszących

świadomość społeczną, dostęp do Internetu oraz innych mediów, programy kształcenia dzieci i młodzieży uwzględniające identyfikację zagrożeń oraz sposoby zachowywania się na wypadek wystąpienia/zidentyfikowania zagrożenia);

- odpowiednia komunikacja i dialog społeczny (pozyskiwanie informacji, dzielenie się informacją, dzielenie się pomysłami, wspólne poszukiwanie praktycznego konsensusu i podejmowanie decyzji akceptowanych przez społeczność);
- współpraca (poszanowanie dla pracy grupowej, zaangażowanie w działania dla dobra grupy społecznej, chęć bycia odpornym oraz empatia).

Fundamentem dla odporności społeczności lokalnych są działania grupowe, udział i czynne zaangażowanie w działania dla dobra jednostki oraz całej zbiorowości, dostęp do niezbędnych zasobów, transfer informacji oraz budowanie kultury tejże społeczności opartej na wsparciu, dobru wspólnym oraz empatii.

Słowa kluczowe: zagrożenia, społeczność lokalna, odporność, kształtowanie odporności, zarządzanie kryzysowe

Keywords: threats, local community, resilience, resistance formation, crisis management

Streszczenie: Odporność w społecznościach lokalnych powinna być budowana na podstawie pozytywnych cech politycznych, ekonomicznych oraz społecznych. Pojęcie te koncentruje się na systemach społecznych, środkach wykorzystywanych przy realizacji czynności zapobiegawczych oraz koncepcji prowadzenia działań po wystąpieniu zagrożenia, które mają na celu zminimalizowanie strat. W niniejszym artykule odporność należy rozumieć jako zdolność społeczeństwa narażonego na zagrożenia do adaptacji w nowej sytuacji poprzez przeciwstawianie się lub wprowadzanie zmian w celu utrzymania akceptowanego poziomu egzystencji. Kształtowanie odporności na zagrożenia ma przede wszystkim na celu wzbudzić w społecznościach lokalnych zaangażowanie do działań ograniczających ryzyko wystąpienia zagrożenia.

Summary: Resilience in local communities should be built on positive political, economic and social attributes. This concept focuses on social systems, measures to be taken in the implementation of preventive actions, and the concept of risk-taking, which aims to play down losses. In this article, resistance is the ability of a vulnerable population to adapt to a new situation by opposing or making changes in order to maintain an acceptable level of existence. The development of resistance to threats is primarily aimed at engaging local communities in engaging in mitigation activities.